

Tamás Szintia¹

A 20. század második felének fontos gazdasági kérdéskörei

Gerőcs Tamás: *Magyarország függő fejlődése – Függőség és felzárkózás globális történeti perspektívában* című könyvének bemutatása

A Gerőcs Tamás által írt *Magyarország függő fejlődése – Függőség és felzárkózás globális történeti perspektívában* című könyv Magyarország függő fejlődését vizsgálja a világrendszer-elméletek globális történeti perspektívájából. A szerző 2015 és 2020 között fiatal kutatóként dolgozott az MTA KRTK² Világgazdasági Intézetében, ahol a globális értékláncon belüli kölcsönös gazdasági függőségekkel foglalkozott. 2020 óta a New York állambeli Binghamtoni Egyetemen folytatja tanulmányait. 2021-ben végzett a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudományi Doktori Iskola Világgazdasági programjában. Tamás tagja volt a Társadalomelméleti Kollégiumnak, illetve egyik alapítója a Helyzet Műhely csoportnak. A nemzetközi pénzügyi rendszerek, a nemzetközi tőkeáramlások, valamint a külső finanszírozások kérdésköreinek különös tekintettel Kelet-Európában színvonalas kutatója. Számos publikációja jelent meg az előbb említett témákban. Példaként említhető 2017-ben az *Eszmélet* folyóiratban publikált *A kelet-európai átalakulás globális összefüggései* című munkája.

A könyvismertetés során bemutatott mű első darabja a *Helyzet Műhely Könyvek* könyvsorozatának.³ A könyv négy hosszabb fejezetre tagolódik. A fejezetek, ahogyan a bevezető részben is olvasható, olyan kérdések köré csoportosulnak, mint a fordista felhalmozási rezsim eredete, a regionális szabályozási övezetek kialakulása, a magyarországi tulajdonviszonyok a világgazdasági integrációban az 1970-es évektől egészen napjainkig, valamint a Fidesz–KDNP-kormányok törekvése a gazdasági és pénzügyi függőségek átalakítására.

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, e-mail: tamas.szintia@uni-nke.hu

² MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világgazdasági Intézet.

³ Gerőcs Tamás: *Magyarország függő fejlődése – Függőség és felzárkózás globális történeti perspektívában*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2021. 7–11.

Az első fejezet a fordizmus felhalmozási rezsim történetét járja körül, a szerző külön kiemeli a fordista rezsim variánsait, Nyugat-Németországot, Japánt és a Szovjetuniót. Megtudhatjuk, hogy a japán és a német variánsok az amerikaival szemben aszimmetrikus fejlődési modellbe rendeződtek, valamint mindkettő fordista variáns a világpiacon versenyképességet részesítette előnyben a belső fogyasztással szemben. Ezt követően eljut a Bretton Woods-i rendszer összeomlásának ismertetéséig, amely során rámutat arra, hogy a nemzetközi tőke mozgások hogyan alakultak a vizsgált időszakban. A fejezet végén az új nemzetközi pénzügyi rendszer bemutatására, a globális értéklánccokra és a termelés flexibilizációjára fekteti a hangsúlyt. A globális értékláncok öt altípusát elmagyarázza és ábrába foglalja, ezzel hozva közelebb a megértést az olvasóhoz az összetett altípusok között.⁴

A második fejezet a regionális szabályozási övezetekkel foglalkozik, azok történeti kialakulásának felvázolásával. Alapos ismertetésről van szó, amely megmutatja, hogy az átalakulás a globális fordizmus válságával indult meg az 1970-es években, az új nemzetközi munkamegosztás pedig a válság nyomán átszervezett termelési rendszerekből formálódott ki az 1980-as évekre.⁵ A fejezet elsősorban az európai regionális együttműködések kialakulásáról szól, a szerző szerint az előbbieken említett együttműködések közül az Európai Unió tekinthető a legfejlettebb tömörülésnek, azonban ennek az integrációformának a létrejötté hosszú történeti folyamat eredménye, amely szervesen kapcsolódott az amerikai hegemonia háború utáni konszolidációjához, majd annak válságához.⁶

Mint tudjuk, a római szerződéssel 1958-ban létrehozott közös piac és a tagállamok (Franciaország, Belgium, Hollandia, Luxemburg, Nyugat-Németország és Olaszország) közötti kereskedelmi akadályok eltörlése szolgált a gazdasági fellendülés fokozása és az Európában élő népek közötti szorosabb együttműködés elősegítése céljából.⁷ Megmutatja, hogy mely stratégiai iparágak voltak fontosak az integráció során, példaként említve a szénipart, valamint az atomipart. Az előbbieken említett iparágak nélkülözhetetlenek voltak a hidegháborús időszakban. Rávilágít arra is, hogy az egyes országok gazdaságpolitikáit nem csak össze lehetett hangolni, de kialakultak az úgynevezett közösségi politikák, ilyennek tekinthető például a közös kereskedelmi, vám-, agrár-, valamint regionális politikák. Említi a közös védelempolitika kérdéskörét is, amely bár, tudjuk, nem teljesen a témakörhöz tartozik, de a nemzetközi szinten egyre jobban előtérbe kerül. Az 1950-es évek elején az Európai Gazdasági Közösség tagországai megpróbálták egy integrált közös védelmi együttműködést létrehozni, de a hidegháborús helyzet, valamint az Amerikai Egyesült Államok katonai erőfölénye ennek kivitelezését megghiúsította. Ezt követően az európai hadi és védelmi rendszer az Észak-atlanti Szerződés Szervezete fennhatósága alá került.⁸

A fejezet következő részeiben a Gazdasági és Monetáris Unió kialakulását mutatja be, kitér többek között a belső piac aspektusaira, a tagországok közötti fejlettségi különbségekre, valamint a centrum-periféria viszonyaira. Az 1986. évi Egységes

⁴ Gerócs (2021): i. m. 15–62.

⁵ Gerócs (2021): i. m. 63.

⁶ Gerócs (2021): i. m. 66.

⁷ Halmai Péter: *Európai gazdasági integráció*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2020. 22.

⁸ Gerócs (2021): i. m. 67.

Európai Okmány a belső piac létrehozásának célkitűzését beépítette az Európai Gazdasági Közösség Szerződésbe, és a következőképpen határozta meg azt: „olyan, belső határok nélküli térség, amelyben biztosított az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása”.⁹ A mű szerzője szerint a belső piac kiépítése az 1980-as években jól haladt, szemben a monetáris integráció kiépülésével. Ugyanis az európai centrumországok vállalatainak a stagflációs válság idején új piacokra és jól képzett olcsó munkaerőre volt szükségük a termelési rendszereik átszervezéséhez. Ennek köszönhetően vált fontossá a dél-európai félperiferián elhelyezkedő Görögország, Portugália és Spanyolország. A tagországok közötti fejlettségi különbségek bemutatásakor a Delors-tervet mutatja be részletesen. Az előbbieken említett terv a korábbi Werner-terv céljait követi, a monetáris unió megvalósítását a tőkeforgalom teljes körű liberalizációjával, a valuták korlátlan és visszafordíthatatlan konvertibilitásával, az árfolyam-lebegtetési sávok megszüntetésével, a valutaparitások visszavonhatatlan rögzítésével kívánta megvalósítani. A Delors-tervet az 1992. február 7-én aláírt maastrichti szerződés intézményesítette és tette a tagállamok számára kötelezővé.¹⁰

Végül a neomerkantilista modell kelet-európai terjeszkedését vázolja fel, amelynek körülményei megváltoztak a 2008-as világgazdasági válságot követően. Kiválóan rávilágít arra, hogy „az Európai Unión belül bonyolított német áruforgalom szerkezete jelentősen megváltozott: a végtermékek felől az alkatrészek irányába, illetve Dél-Európa súlyvesztésével párhuzamosan Kelet-Európa felé tolódott el a hangsúly”.¹¹ A német járműipar magyarországi terjeszkedésének további hatásait is felvázolja, amelyben azt állapította meg, hogy „a Magyarországon zajló termelés nagyban támaszkodik a más országokból származó inputokra, ezért az exporton belüli helyileg megtermelt hozzáadott érték aránya nemzetközi összehasonlításban alacsony”.¹² A későbbiekben hangsúlyozza, hogy a magyar exporton belül Németország biztosítja a legtöbb hozzáadott értéket, ami főleg a járműipar viszonylag nagy súlyára vezethető vissza. A 2008-as világgazdasági válság rövid időre ezt az ágazatot is érintette, 2009 és 2012 között súlyos gazdasági visszaesés volt Magyarországon. A szerző kiváló táblázatokkal és ábrákkal mutatja be a hozzáadott értékek arányát.¹³

A harmadik fejezet a magyarországi tulajdonviszonyokról szól a világgazdasági integráció keretein belül. A tulajdonátalakulás körülményeinek vizsgálatakor az író arra következtetésre jutott, hogy „a rendszerváltással egy kölcsönösen kizárólagos helyettesíthetőség alakult ki a hazai exportáló vállalatok tulajdonának megtartása és a legfejlettebb technológiához való hozzáférés, valamint a világpiacra való közvetlen kijutás, vagyis az értékláncon belüli feljebb lépés között”.¹⁴ A könyv további fejezeteiben a szerző azt vizsgálja meg, hogy a rendszerváltással megváltozó gazdasági körülmények hogyan befolyásolják az előbbieken felvázolt dilemmának a hazai tulajdonviszonyok átalakulásán keresztüli kibontakozását, és hogy a magyar kormányokra milyen közvetítő szerep hárult ebben az átalakulásban.

⁹ Halmi (2020): i. m. 22.

¹⁰ Halmi (2020): i. m. 179.

¹¹ Gerőcs (2021): i. m. 86.

¹² Gerőcs (2021): i. m. 93.

¹³ Gerőcs (2021): i. m. 84–104.

¹⁴ Gerőcs (2021): i. m. 105–106.

Magyarország világgazdasági reintegrációja a 20. század második felében, pontosabban az 1970-es években kezdődött el, az államszocialista félperifériás felhalmozási rezsim válságával. Ebben az időszakban alakult ki a hídmodell, amelyben az állam közvetítő szerepet nyújtott a tőkés országok és a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa országai között. A könyv írója az előbbieken említett hídmodellt, valamint az államszocializmus tulajdonosi csoportjait mutatja be részletesen. Az államszocializmus tulajdonosi csoportjai tekintetében a következő hármat különbözteti meg: az állami vállalatok vezetői, a gazdaság vállalkozói és a külföldi befektetők. Az első csoport a központosított tervgazdaság keretein belül nagyobb autonómiát kapott az irányításban és a pénzügyi döntésekben. A második csoport „a félformális magángazdaságban működő kisvállalkozói réteg volt”.¹⁵ A fejezetben a félformális fogalmát is megismerhetjük. A harmadik csoport előzményének tekinthetjük az 1970-es években megváltozott nemzetközi kereskedelmi és pénzügyi trendeket, amelyek miatt a korábbiakban már említett hídmodellrendszer megrendült, és nagymértékben kényszerült külső tőkeimportra. 1979-ben Magyarország annyira súlyos adósságba sodródott, hogy 1982-ben a Nemzetközi Valutaalapba kérte felvételét. Ennek köszönhetően az 1980-as évek második felétől a külföldi tőke már működő tőke formájában is beáramolhatott az országba.¹⁶

A szerző a fejezet további részeiben a spontán privatizációról, a rekombináns tulajdonformáról, a külföldi vállalatok és a hazai menedzserek viszonyáról, az állami bankok feltőkésítéséről és privatizációjáról, a politikai rendszerváltásról, a központosított privatizációról, valamint annak lelassulásáról, az uniós jogharmonizáció hatásáról, a fizetésimérleg-problémák kiújulásáról, illetve a magyar tőkések helyzetéről ír.

A spontán privatizáció és a rekombináns tulajdonforma részben kitér három fontos törvényi változásra, az 1989-es társasági törvényre, az 1989-es „gazdálkodói szervezetek gazdasági társaságokká átalakulásáról” szóló törvényre, valamint az 1988-as „külföldiek magyarországi befektetéséről” szóló törvényre. Az író megállapításai szerint a legfontosabb változás az volt, hogy „az állam igyekezett visszavenni a kezdeményező szerepet a vállalati vezetőktől a magánosításban”, ennek következménye pedig, hogy „felgyorsította a magán- és állami tulajdon szétválásának és megszilárdulásának folyamatát”.¹⁷

A külföldi vállalatok és a hazai menedzserek viszonyában a külföldi befektetők előnyeit és hátrányait mutatja be. Az állami bankok feltőkésítéséről és privatizációjáról szóló alfejezetben bemutatja, hogy az 1990-es években hogyan nézett ki a feltőkésítés, valamint hogyan alakult át a jogi és intézményi környezet. Ezt követően kitér a vállalati és a banki igazgatótanácsi tagok közötti személyek átfedésére, illetve az első szabadon választott kormány befolyásaira is. A politikai rendszerváltást és a központosított privatizációt történelmi kontextusban foglalja össze. Ezáltal megtudhatjuk, hogy „a Magyar Demokrata Fórum vezetésével alakulhatott meg a rendszerváltást követő első szabadon választott kormány”, és „első intézkedései közé tartozott a spontán privatizáció gyors leállítása”. A központosított privatizáció bemutatása során megtudhatjuk,

¹⁵ Gerőcs (2021): i. m. 115.

¹⁶ Gerőcs (2021): i. m. 105–120.

¹⁷ Gerőcs (2021): i. m. 121–125.

hogy a második nagy privatizációs korszak 1990-ben kezdődött el, valamint hogy a Magyar Demokrata Fórum kormányának végül nem sikerült létrehoznia egy olyan hazai tulajdonosi kört, amelyre saját politikai bázisát építhette volna. A félperifériás szakosodás ellentmondásai között a Rába és az Ikarus privatizációjával ismerkedhetünk meg. A külföldi befektetők motivációjáról is ír, amelyet a következő három típus szerint osztályoz: tulajdonosi előnyök, lokációs előnyszerzés és az úgynevezett internalizációs előnyök. Ahogy már a korábbiakban is említettem, a szerző időrendi sorrendben halad, így a soron lévő rész a privatizáció 1998 és 2002 között, az első Fidesz-kormány idején bekövetkezett lelassulásáról szól. A kormány igyekezett erősíteni kapcsolatait a hazai tulajdonosi csoportokkal. A fejezet utolsó részében az uniós jogharmonizáció hatásáról és annak szabályozási módjáról értekeznek. Ennek tekintetében megtudhatjuk, hogy a 2004-es Európai Unióhoz való csatlakozás során a megváltozott szabályozói környezetnek komoly befolyása volt a tulajdonosi osztályok alakulására. Különböző ábrák segítségével kiválóan bemutatja a külső adósság összetételét, a külföld felé fennálló nettó finanszírozást, a külföldi tulajdonú járműipari cégek hozzáadottérték-arányának részesedését, valamint a német járműipari működőtőke-befektetéseket Magyarországon. Ezáltal nagyobb mértékben érthetővé válik a külső pénzügyi függőség felerősödése, illetve a magyar tőkések helyzete a 2008-as világgazdasági válság utáni években.¹⁸

Az utolsó fejezetben a Fidesz-KDNP-kormányok törekvéseit mutatja be a gazdasági és pénzügyi függőségek átalakításának tekintetében. Az alfejezetek címei között olvashatjuk a neomerkantilista modell megjelenését a magyar államapparátusban, a magyar munkaerőpiac neomerkantilista átalakítását, a nemzeti tőke megerősítését a belföldi szolgáltató szektorban, a bankrendszer újraszabályozásának okait, a nemzeti tőke szerepét a hegemoniaépítésben, valamint az eladósodás új geopolitikáját. A címek megismerésével már láthatjuk, milyen széleskörűen járja körbe az előbbieken említett témát. A fejezet a 2010-ben hatalomra kerülő kormány változtatásaival kezdődik, és egészen 2021-ig tart. Elsősorban a 2011. április 15-én elfogadott Alaptörvény újításait mutatja be, mint például, hogy a nemzeti vagyon átruházását sarkalatos törvényhez köti. Másodszor pedig a gazdasági intézkedések irányultsága alapján létrejött három ágazati szekciót ismerteti, a kereskedelembe vihető feldolgozóipari termékeket gyártó szektorokat, a kereskedelembe nem vihető belső piactól és infrastruktúrától függő monopol közszolgáltatókat, valamint a bankszektor.¹⁹

A 2008-as világgazdasági válságot követő időszakban a német járműipar nagymértékű befolyásra tett szert Magyarországon. A fejezetben megismerhetjük a német ipar érdekképviselőinek megjelenését, illetve a munkaerőpiaci folyamatok szabályozásába is betekintést nyerhetünk. A szabályozások legfontosabb példájának tekinthető a 2011. december 13-án elfogadott és 2012. július 1-jétől hatályos új Munka Törvénykönyve, amelynek új rendelkezéseit részletesen szemlélteti. Ezután a negyedik Fidesz-KDNP-kormány időszakában megjelenő villamosenergia-ellátásban történő változásokat mutatja be, majd a bankrendszer újraszabályozásainak tekintetében az új jegybanktvényt említi, amelyet 2013-ban fogadtak el. A fejezet utolsó részeiben a külföldi és a nemzeti

¹⁸ Gerőcs (2021): i. m. 126–169.

¹⁹ Gerőcs (2021): i. m. 171–199.

tőkéscsoportok tényezőit, valamint az eladósodás új geopolitikáját ismerteti. A szerző részletesen szemlélteti a második és harmadik Fidesz–KDNP-kormányok orosz tőkével kapcsolatos beruházási projektjeit és a barna-, zöldmezős kínai működőtőke-befektetéseit.¹

Érdeemes lett volna jobban kidomborítani a 2008-as világgazdasági válságot követő időszakban átalakult magyarországi intézményrendszer változásait. Bár az évek során ezeket gyakran átalakítják, vagy korábbi intézményeket szüntetnek meg, meghatározó szerepet játszanak a vizsgált témán belül. Példaként említhető a 2018-ban létrejött Innovációs és Technológiai Minisztérium, valamint emellett a Külgazdasági és Külügyminisztérium erre szakosított intézménye, a Nemzeti Befektetési Ügynökség.

A könyv fejezetei sok irányból exponálják a fordista felhalmozási rezsim eredetét, a regionális szabályozási övezeteket, a magyarországi tulajdonviszonyokat a világgazdasági integrációban és a Fidesz–KDNP-kormányok törekvéseit a gazdasági és pénzügyi függőségek átalakításainak tekintetében. A mű számos példán keresztül mutatja be a világgazdasági integráció különböző történeti korszakait, azon belül elsősorban a külső integráció belsővé válásának folyamatára helyezi a hangsúlyt. A kiváló ábrák és táblázatok a könyv mélyebb megértésében segítik az olvasót. A mű biztonsággal ajánlható a világgazdasági integráció folyamatai iránt érdeklődő szakemberek és kutatók számára.

Felhasznált irodalom

Gerócs Tamás: *Magyarország függő fejlődése – Függőség és felzárkózás globális történeti perspektívában*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2021.

Halmi Péter: *Európai gazdasági integráció*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2020.

¹ Gerócs (2021): i. m. 177–199.

